The courtyard of the Discalced Carmelite monastery in Vilnius

The field survey (6 various-sized test pits in a 30.6 m^2 area) yielded numerous sherds of household pottery and stove tiles as well some metal and glass artefacts (Fig. 3) and animal bones. Test Pits 2 and 4 revealed the remains of the walls and masonry of the former Discalced Carmelite monastery gallery (Fig. 1), Test Pit 3 a large base of hard-packed clay (Fig. 2), which should be associated with the earlier development of the Vilnius city defensive wall in the 16th century and a section of the path between the Medininkai and Subačius Gates. Thick, 16th–20th-century layers of mixed, shifted, and fill soil, gravel, and rubble were recorded in the test pits.

Dovydas Jovaišas, Linas Girlevičius

Vilniaus Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios, dominikonų vienuolyno ansamblio ir Šv. Jokūbo ligoninės statinių aplinka

2022 m. kovą–gruodį TO tęsė archeologinius tyrimus Vilniaus Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios, dominikonų vienuolyno ansamblio ir Šv. Jokūbo ligoninės statinių komplekso (UK 1073) teritorijose, sklypuose Vasario 16-osios g. 1, 2. Šiuose sklypuose, suprojektuotų rekonstrukcijos ir naujų statybos darbų vietose, 2017–2018 m. atlikti didelės apimties archeologiniai tyrimai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 411–414) pratęsti 2021 m. (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 428–433). Sklypuose ir jų aplinkoje buvo išlikę dar neištirtų vietų, jose buvo numatyti žemės kasimo darbai ir reikėjo atlikti detaliuosius tyrimus arba žvalgymus, kurie ir buvo atlikti.

Pirmoji medinė Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia pastatyta 1642 m., fundavus Smolensko kaštelionui Jurgiui Liutaurui Chreptavičiui. Per XVII a. II pusės gaisrus mediniai pastatai sunaikinti, todėl 1690 m. pradėta statyti mūrinė bažnyčia. XVIII a. I pusėje pastačius bažnyčią ir vienuolyną, teritorija tapo neatsiejama nauja besiplečiančio miesto dalimi. 1798 m. tuometinei carinei valdžiai komplekso vadybą perdavus Ligoninių komisijai, prie vienuolyno įsteigta viena seniausių ligoninių Vilniuje. 1809 m. ligonė perduota gailestingosioms seserims, ligoninei suteiktas Šv. Jokūbo vardas. 1812 m. karo metu ligoninėje buvo gydomi Prancūzijos ir Rusijos karo metu sužeisti Napoleono armijos kariai. Mirę kariai laidoti kapinėse šalia bažnyčios. XIX–XX a. dėl blogėjančios pastatų būklės ir besikeičiančios komplekso paskirties vykstant miesto plėtrai, šioje teritorijoje vyko daug rekonstrukcijos ir remonto darbų. Po Antrojo pasaulinio karo, 1948 m., bažnyčia uždaryta ir paversta vaisių ir daržovių sandėliu. XX a. 8 dešimtmetyje ligoninė buvo kapitaliai remontuojama, nes 1953–1954 m. ir bažnyčios, ir ligoninės pastatai įvertinti kaip labai blogos būklės. Po remonto bažnyčia atiduota LTSR valstybinio operos ir baleto teatrui, paversta dekoracijų sandėliu. Lietuvai atgavus nepriklausomybę vienuolyno ir ligoninės pastatuose dar kurį laiką veikė ligoninė, kol galiausiai 2004 m. visi tuomet veikę skyriai perkelti į kitas gydymo įstaigas.

Įvairaus pobūdžio archeologiniai tyrimai sklype ir aplink jį vykdyti ne kartą 1971–2021 m. Aktualiausi didžiausio masto tyrimai vienuolyno prieigose ir ligoninės pastatų komplekse vykdyti 2017–2021 m. 2017–2018 m. Vasario 16-osios g. 1 vadovaujant L. Kvizikevičiui (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 411–414) ištirtas 6947,4 m^2

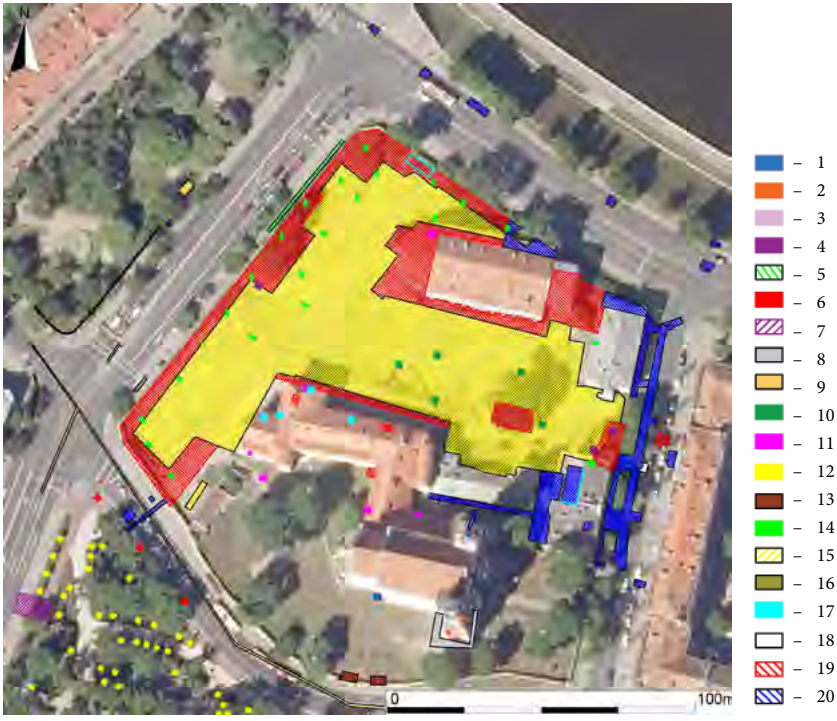

1 pav. Situacinis planas su tyrimų vietomis: 1 – 1971 m. J. Racevičienė; 2 – 1993 m. V. Grišinas; 3 – 1998 m. D. Luchtanienė; 4 – 2006 m. T. Poška; 5 – 2007–2008 m. V. Vėževičienė; 6 – 2012 m. M. Daubaras; 7 – 2012 m. P. Vutkin; 8 – 2014 m. L. Girlevičius; 9 – 2015 m. S. Rutkovski; 10 – 2015 m. R. Žukovskis; 11 – 2016 m. G. Jonutis; 12 – 2017 m. M. Žemantauskaitė; 13 – 2017 m. E. Pranckėnaitė; 14 – 2017 m. G. Jonutis; 15 – 2017–2018 m. L. Kvizikevičius; 16 – 2019 m. A. Kalėjus; 17 – 2020 m. J. Dobeikienė; 18 – 2021 m. A. Šležas; 19 – 2021 m. T. Bajarūnas; 20 – 2022 m. D. Jovaišas. S. Paulausko brėž.

Fig. 1. Situation plan showing the investigated locations: 1 – Racevičienė, 1971, 2 – Grišinas, 1993, 3 – Luchtanienė, 1998, 4 – Poška, 2006, 5 – Vėževičienė, 2007–2008, 6 – Daubaras, 2012, 7 – Vutkin, 2012, 8 – Girlevičius, 2014, 9 – Rutkovski, 2015, 10 – Žukovskis, 2015, 11 – Jonutis, 2016, 12 – Žemantauskaitė, 2017, 13 – Pranckėnaitė, 2017, 14 – Jonutis, 2017, 15 – Kvizikevičius, 2017–2018, 16 – Kalėjus, 2019, 17 – Dobeikienė, 2020, 18 – Šležas, 2021, 19 – Bajarūnas, 2021, 20 – Jovaišas, 2022.

2 pav. Ligoninės pastate perkasoje 38 atidengti kapų kontūrai. D. Jovaišo nuotr.

Fig. 2. Burial contours exposed in Trench 38 inside the hospital building.

plotas, 23 perkasos. Sklypo V dalyje atidengtos XVII–XIX a. datuojamos stačiakampio formos medinio pastato pamato liekanos. Tyrimu metu šalia 2004 m. stovėjusio ligoninės V korpuso pamatų aptikta XIX a. pradžia datuojamos keramikos išdegimo gamybinės paskirties krosnies arkos liekanų, tarp krosnies pamatų 2 m gylyje aptikta buvusio vienuolyno V korpuso arkinių pamatų liekanų – 1 m^2 dydžio atramų. Centrinėje sklypo dalyje, palei esamą ligoninės korpusą, maždaug 1–1,5 m gylyje aptiktas menkai išlikęs apie 10–15 cm storio ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas, jame aptikta XIV a. pabaiga datuojama lietuviška moneta. Sklypo P dalyje rastos maždaug nuo XVI a. vidurio veikusios vargšų kapinės. Mirusieji jose laidoti galvomis į V, be įkapių, dalis jų palaidoti mediniuose lentiniuose karstuose. Iš viso rasti 65 individai. Kapinių paviršiuje aptiktos kelios XVI a. II puse datuojamos monetos. 2021 m. archeologinius tyrimus sklype atliko T. Bajarūnas (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 428–433). Tyrimų metu žvalgytas 2151 m^2 plotas, ištirti trys 3x2 m dydžio šurfai. Tyrimų metu šurfe 2 aptikta mūro siena, šurfuojant ištirtas 17,65 m^2 plotas. Detaliųjų tyrimų metu tirtos keturios perkasos: 92 m^2 dydžio perkasa, 24,59 m^2 dydžio perkasa, 25,98 m^2 dydžio perkasa 26 ir 13 m^2 dydžio perkasa 27, bendrai ištirta 262 m^2. Perkasose 26 ir 27 rasta 13 XVI–XVII a. griautinių palaidojimų (kapai 54–66).

2022 m. archeologinių tyrimų metu Vasario 16-osios gatvės atkarpoje nuo A. Goštauto gatvės sankryžos iki Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios, buvusios ligoninės ketvirto pastato (UK 30752) patalpose ir teritorijoje šalia šio pastatų komplekso pastato bei tarp trečio (UK 30751) ir ketvirto pastatų esančioje važiuojamoje dalyje, detaliai ištirta 12 įvairių dydžių perkasų. Iš viso detaliai ištirtas 544,7 m^2 plotas (1 pav.). Detaliųjų tyrimų metu aptikta 119 žmonių kapų, datuojamų XVI–XVII a. Nustatyta, kad didžioji dalis kapų apardyta nauju Jokūbo ligoninės statybos laikotarpiu: XIX–XX a. pradžioje, tarpukariu ir tarybiniu laikotarpiu įrengiant inžinierines komunikacijas. Rasta ir gana daug žmonių kaulų iš suardytų kapų. Archeologinių tyrimų metu aptiktuose kapuose mirusieji daugiausia galvomis orientuoti į V. Aptikta ir pavienių į R orientuotų palaidojimų. Įkapių kapuose buvo negausiai. Iš kapuose aptiktų vinių galima spręsti, kad žmonės teritorijoje laidoti lentiniuose mediniuose karstuose. Nustatyta, kad tirtoje gana kompaktiškoje teritorijoje esama iki 3 užlaidojimo horizontų. Daugiausia nesuardytų žmonių kapų rasta ligoninės pastate tirtoje perkasoje 38 (2 pav.). Tyrimų metu tarp individualių kapų perkasoje aptikta ir keletas grupinių palaidojimų (3 pav.), kurie sietini su XVI–XVII a. Vilnių ištikusia maro epidemija. Įkapių grupiniuose kapuose nebuvo. Viename iš individualių kapų, spėjama moters kape, individo galva papuošta medžiaginiu apgalviu (4 pav.) Prie ligoninės pastato tirtoje perkasoje 37 aptiktame kape 178 po individo dubens kaulais ties juosmeniu rasta XVII a. datuojama adatinė (5 pav.) Jos viduje aptiktos 3 adatėlės, adatinė su adatėlėmis joje buvo perduota restauruoti ir yra saugoma LNM.

Tyrimų metu nustatyta, kad Vasario 16-osios gatvės atkarpos ir ligoninės pastatų komplekso teritorijos ištirto ploto dalies paviršius yra performuotas, fiksuoti nestori supiltiniai ir suardyti nearcheologiniame laikotarpyje suformuoti žvyro sluoksniai. Vasario 16-osios gatvės atkarpoje nuo A. Goštauto gatvės sankryžos iki Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios teritorijos, nuardžius kelio dangą ir XX a. grindinį, įžemis fiksuotas 50–80 cm gylyje, gatvėje aptiktų kapų horizonto lygis tolygus įžemio lygiui. Tirtoje ligoninės ketvirto pastato didžiojoje patalpoje aptikti kapai buvo išlikę santykinai gerai,

3 pav. Vienas iš ligoninės pastate aptiktų grupinių kapų. D. Jovaišo nuotr.

Fig. 3. One of the multiple burials discovered inside the hospital building.

4 pav. Tyrimų metu perkasoje 38 fiksuota apgalviu papuošto mirusiojo galva.D. Jovaišo nuotr.

Fig. 4. An individual's head adorned with a chaplet in situ in Trench 38 during the investigation.

5 pav. Tyrimų metu kape 178 aptikta adatinė. D. Jovaišo nuotr.

Fig. 5. The needle case in Burial 178 during the investigation.

0 3 cm

jie apardyti mažiau, lyginant su kitais 2022 m. šio objekto teritorijoje kitose vietose tirtais žmonių kapais. Po griuvenų ir maišyto žvyro sluoksniais aptiktas vėlyvas apie 20 cm storio tamsiai pilkos žemės kultūrinis sluoksnis. Tirtojoje patalpoje aptikta negausiai buitinės keramikos fragmentų, datuojamų XVII–XIX a. Manoma, kad šis sluoksnis čia susidarė ant kapinių statant esamą ligoninės pastatą. Kapų kontūrai čia išryškėjo žemiau esančiame smėlio sluoksnyje, $H_{abs.}$ 97,40 m. Prie ligoninės pastato tirtoje perkasoje 33 aptiktos krosnies liekanos. Nukasus griuvenų sluoksnį 2,2 m gylyje pasiektas įžemis ir rasta nemažai glazūruotų XVIII–XIX a. koklių fragmentų. XIX a. datuojamo mūro fragmentas aptiktas Vasario 16-osios gatvėje, prie sankirtos su A. Goštauto gatve. Krosnių pagrindų, kitų mūrinių konstrukcijų aptikta XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje statytame ligoninės ketvirtame korpuse.

Žvalgymų, vykdytų ties ligoninės I ir II pastatais, pamatų apšiltinimo metu, komunikacijų ir inžinerinių tinklų statybos darbų vietose A. Goštauto, Lukiškių, J. Tumo-Vaižganto ir Vasario 16-osios gatvėse buvo žvalgytas 461,1 m^2 plotas. Žvalgymų metu archeologinio sluoksnio nebuvo aptikta, fiksuoti XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai. Tyrimų metu įžemis pasiektas Lukiškių, J. Tumo-Vaižganto ir Vasario 16-osios gatvėse žvalgytuose plotuose, kur paviršius nustumdytas. Žvalgymai taip pat buvo atlikti prie I–IV pastatų pamatų, statybininkams atkasant pamatus hidroizoliuoti ir apšiltinti. Žvalgymų metu nustatyta, kad komplekso pastatų pamatai yra gilūs, šalia trečio pastato P dalies pamatų aptikta iš akmenų formuota nuogrinda, žemiau jos rastas XVIII a. datuojamas akmeninis grindinys. Gruodį žvalgymai buvo atlikti statybininkams tarp vienuolyno pastato renovuojant seną nuotekų vamzdį. Fiksuoti seno, XX a. pradžioje patiesto nuotekų vamzdžio ir elektros kabelių suardyti XVII–XX a. kultūriniai sluoksniai, aptikta ir keletas seno nuotekų vamzdžio suardytų kapų. Archeologinių tyrimų metu aptikti palaikai ir komunikacijų perkasimuose rasti žmonių kaulai iš suardytų kapų buvo perduoti ištirti VU MF. Iš ligoninės pastate tirtos perkasos 38 virš kapų susidariusio XVII–XVIII a. kultūrinio tamsiai pilkos žemės sluoksnio buvo paimtas mėginys makrobotaniniams tyrimams atlikti. Makrobotaniniu tyrimu metu šiame mėginyje iš viso aptiktos 337 augalų makroliekanos. Identifikuoti pavyko 332 vienetų (98,5 proc.) augalų vaisių ir sėklų. Daugiausia

buvo identifikuota baltųjų balandų (*Chenopodium album*) (134 vienetai). Aptikta ir bent 7 skirtingų rūšių kultūrinių augalų. Suskaičiuota 13 paprastųjų miežių (*Hordeum vulgare*), 8 sėjamosios avižos (*Avena sativa*), po 3 vienetus sėjamųjų rugių (*Secale cereale*) ir speltų (*Triticum spelta*), 2 sėjamieji grikiai (*Fagopyrum esculentum*) ir po 1 vienetą valgomojo lęšio (*Lens culinaris*) bei sėjamojo žirnio (*Pisum sativum*) fragmentų. Atsižvelgiant į tai, kad tirto pastatų komplekso R dalyje ir Vasario 16-osios gatvės važiuojamojoje dalyje bei šaligatvių zonose esama žmonių kapų, ateityje planuojant žemės kasimo darbus čia tikslinga atlikti žvalgomuosius arba detaliuosius tyrimus. A. Goštauto ir J. Tumo-Vaižganto gatvių atkarpoje rekomenduojame atlikti žvalgymus, nes yra tikimybė aptikti vertingų buvusių pastatų liekanų ir saugotinų struktūrų.

In the vicinity of Church of Sts Philip and James, the Dominican monastery ensemble, and the buildings of the St James Hospital in Vilnius

In 2022, the reconstruction of the buildings of the Church of Sts Philip and James, the Dominican monastery ensemble, and the St James Hospital complex in Vilnius and the archaeological investigation connected with the erection of new buildings in roughly 1000 m^2 in and around the complex continued (Fig. 1) with the excavation of 119 16th–17th-century human burials (Figs. 2–3). The individuals had been interred in a Christian manner with the head to the W and in at least 3 burial horizons. Relatively few grave goods were found (Figs. 4–5). The investigation yielded fragments of masonry structures and stone paving that are not from the archaeological period.

Darius Kontrimas

Tryškių Švč. Trejybės bažnyčios aplinka

2022 m. atlikti žvalgymai Tryškių Švč. Trejybės bažnyčios statinių komplekso (UK 1681) Švč. Trejybės bažnyčios (UK 23663) pamatų tvarkymo vietose (Telšių r., Tryškių sen.). Žvalgytas bendras 142,6 m^2 plotas (1 pav.).

Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose Tryškiai paminėti 1573 m. Pirmoji katalikų bažnyčia Tryškiuose veikiausiai pastatyta XVI a. viduryje, kai įkurtas dvaras, aplink kurį ėmė formuotis miestelis (Kviklys B. *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*. Vilnius, 1992, t. IV, p. 447–449). 1609 m. didikas Andrius Valavičius sutarė su Luokės klebonu dėl pamaldų, todėl tuo metu Tryškiuose bažnyčia jau turėjo stovėti (Vaivada V. *Katalikų bažnyčia ir reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*. Klaipėda, 2004, p. 58). Pagal to meto bažnyčių statymo Žemaitijoje tradicijas, galima manyti, kad tokioje gyvenvietėje kaip Tryškiai galėjo būti pastatyta rąstinė, nedidelė, labiau į koplyčią panaši bažnyčia. XVI a. pabaigoje Tryškių katalikų bažnyčia paversta protestantiška. Dabartinė bažnyčia pastatyta 1751 m. 1771–1775 m. bažnyčia konsekruota, 1804 m. pastatyta medinė varpinė. Manoma, kad Tryškiuose buvo 3 bažnyčios. Pirmoji stovėjo kitoje vietoje nei dabartinė. Antroji Tryškių bažnyčia pastatyta po 1612 m., toje vietoje, kur stovi dabartinė bažnyčia (Juzumas V. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Varniai, 2013, p. 596–600). Dabartinė (trečioji) Tryškių bažnyčia (statyta 1751 m.). Apie 1864 m. remontuota. 1869 m. šoninių navų viršuje įrengtos galerijos (1939 m. nugriautos). XIX a. pabaigoje prie pagrindinio tūrio pristatytos šoninės navos, padidinta presbiterija, keista stogo konstrukcija,